

„Гостоприемството, което списание „Вопросы литературы“ оказва на българската литература — споделя Георги Джагаров, председател на Съюза на българските писатели, — предизвиква у мен не само горещо чувство на благодарност, но и радостно съзнание, че е намерена още една форма за братско общуване, сътрудничество и взаимодействие между нас.“

Твърде интересна постановка дава редакцията на списанието в своята уводна бележка, постановка, която има принципно значение: „Понятието „социалистически реализъм“ отдавна вече е прекрачило рамките само на съветската литература. Разбира се, художниците от социалистическите страни на Европа и Азия използват богатия идейно-естетически опит, натрупан от съветската литература; сега обаче литературите на тези страни са достигнали до такова равнище на развитие, че обогатяват със своите търсения, с постиженията си и съветското изкуство.“

За нас, разбира се, особен интерес представляват теоретическите и критическите статии в тази книжка, които хвърлят светлина върху много явления и дават облика на българската литература и бележат етапите на нейното развитие.

Основната идейно-естетическа закономерност на литературата в България — неразривна връзка с живота и народа — лежи в основата на статиите на Пантелей Зарев, Любен Георгиев, Владимир Каракашев и Богомил Нонев, които запознават съветските читатели с многообразните проблеми на българската проза, поезия, драматургия и критика.

В статията „Българската проза след Освобождението“, в свойствения за последните му работи широк план, акад. Пантелей Зарев проследява трудните перипетии на борбата за освобождение от фашизма, първите години на социалистическото строителство в страната, станали основен материал за преоценка и преосмисляне на изживяното, където прозата разгърна истинската си стихия. На базата на най-значителните постижения през последните двадесет и пет години в областта на прозата той търси да види новото развитие на класическата традиция в нашата литература, в изворите на която стоят Елин Пелин и Йордан Йовков, открива новия герой — труженика от заводите и кооперативните поля. В тази връзка той разглежда писателите от няколко водещи направления. Преустройството на селското стопанство на социалистически основи даде мощен импулс за прозата, която се занимава със селото, роди произведения като „Своя земя“, „Мелницата Липовански“ и „Село край завод“ на Стоян Даскалов, трилогията на Андрей Гуляшки „Ведрово“ и други, чрез които авторът проследява новото, което навлиза в литературата — разказ за подвига и самопожертвувателността на сегашния селски труженик.

Едновременно П. Зарев се спира на духовните промени в различните области на живота, на авангардната роля на работника, който постепенно заема своето място и в литературата. В „Семейството на тъкачите“ и „Двама в новия град“ на Камен Калчев, в романите и повестите на Павел Вежинов, Богомил Райнов, Емил Коралов, Драгомир Асенов, Емил Манов и други писатели той изследва новия свят на човека и процеса на зараждането на комунистическия морал.

В статията си акад. Зарев обръща особено внимание на движението на жанровете, тяхната неустойчивост, проследява как повествованието става „изповедно“. По-нататък той открива, че паралелно със задълбочаване на психологизма се създават и крупните епически платна. В тази връзка е разгледано творчеството на Димитър Димов, Димитър Талев, Георги Караславов, Емилиан Станев и други.

„Особеностите на съвременното литературно движение — отбелязва авторът — се формират от обществено-политическия живот и го отразяват. Ние вървим сега към ново, още по-високо стъпало на социалистическото развитие, на равнището на развитото социалистическо общество. Това поражда цял ред проблеми и в частност проблема за нравствения облик на съвременника. Битката за новия човек се води сега не просто в материалната сфера, тя обхваща и областта на нравствеността. Може би никога, в никой етап от най-новата ни история не са стоели така остро, както сега, въпросите за мирогледа, за марксистките философски основи на нашето историческо мислене и тяхното пречупване в личността.“ Във връзка с новите изисквания П. Зарев се спира на определени моменти в творчеството на Ивайло Петров, Йордан Радичков, Николай Хайтов, Генчо Стоев, Георги Мишев и други.

Подчертавайки постигнатото, П. Зарев не замълчава какво все още чака нашата литература, читателите, от своите прозаисти — пълно и богато изобразяване на типичните характери, изследване на новия човек, строител на социализма, а оттам и на моралния и психологически облик на българския народ. Заедно с това той подчертава своята увереност в утрешния ден на българската проза, надежден залог за която са „традицията на свободата, традицията на комунистическата партийност, натрупаният вече художествен опит“.

„Борба за актуалност, значителност на тематиката и за високо майсторство — отбелязва Любен Георгиев в статията си „Пътища на българската поезия“ — така може в най-обща форма да се характеризира направлението на работите на съвременните български поети. Това са две съставки на едно и също естетическо уравнение, взаимозависими и интегрирани, и макар да предстои още немалко да се работи, за да се достигне до по-дълбоко отражение на съвременния живот, по-високо майсторство, в най-добрите си произведения българската поезия от последните години се приближава към решение на най-главната си задача.“

В широка картина на българската поезия, доколкото в една статия има възможност тя да се даде, Любен Георгиев се спира на поети като Никола Фурнаджиев, Елисавета Багряна, Дора Габе, Веселин Ханчев, Георги Джагаров и други, като в конкретния поетически материал търси проблематиката на новата българска литература и по-специално на поезията. Проследявайки значението на гражданската лирика, където най-ярко се проявяват идейните позиции на автора, Л. Георгиев достига до извода, че: „Усилването на читателския интерес към ярката и вълнуваща политическа поезия подсказва на поетите пътя към разработката на най-актуалните и злободневни въпроси. И ако се запитаме благодарение на какво се издигнаха Веселин Ханчев, Пеню Пенев, Владимир Башев, Георги Джагаров, Павел Матев, Димитър Методиев, Божидар Божилов, Любомир Левчев, Орлин Орлинов, то ще бъде необходимо да признаем, че в тяхното развитие като поети немалка роля е изиграло собственото за всички тях активно отношение към политическите събития на съвременността.“

Сравнително обстойно Л. Георгиев разглежда политическата лирика, на попрището на която виждаме имената на нашите най-добри поети — Младен Исаев, Ламар, Христо Радевски, Блага Димитрова, Александър Муратов, Добри Жотев, Слав Хр. Караславов, Владимир Голев — спира се на атмосферата след Априлския пленум на ЦК на БКП, която даде възможност да се разгърне поетическият талант на автори като Александър Геров, Радой Ралин, Георги Джагаров, Валери Петров, Недялко Йорданов и други.

Един друг въпрос, имащ голямо значение за бъдещото развитие на българската литература, който Любен Георгиев поставя, е за стила и метода на писателя. „Социалистическият реализъм по своята природа — пише Л. Георгиев — е враждебен на естетическата еднотонност: той не само предполага но и изисква от художниците пълно изиявяване на авторската индивидуалност. Няма стилове привилегирова̀ни, няма стилове низвергнати, съмнителни! На основата на нашия единен творчески метод могат свободно да съществуват най-различни, даже взаимноизключващи се социалистически направления. Това е достойнството, това е богатството на нашата литература“ — подчертава той.

В широк план — от 9 септември до наши дни — в статията „Драмата и революцията“ Владимир Каракашев се стреми да предаде динамиката на българската драма от първите ѝ прояви след освобождението от монархо-фашизма до последните ѝ постижения. Каракашев дори нахвърля своя периодизация на развитието на българската драма след 9.IX. 1944 г.

Първия период той характеризира с възторга и опиянението от народната борба, който се чувствава в драмите на Крум Кюляков, Лозан Стрелков, Орлин Василев, когато се изковава „генералното направление в нашата социалистическа драматургия — героическата тема, епическото начало, непосредственото въплъщение на класовата борба“, което най-пълно се проявява в творчеството на Камен Зидаров.

Следващия период Каракашев отнася към времето на ускореното социалистическо строителство, когато пред литературата се поставя с цялото величие темата за труда, когато се изпълняват директивите на Петия конгрес на БКП. През този период обаче господстващата „теория за безконфликтността“ нанася тежък удар върху творчеството на много драматурзи и се оказва най-неплодотворен.

Третият период, посочва авторът, сякаш е роден от дълбоките промени, настъпили в нашето общество след историческия Априлски пленум. Към това време той отнася най-значителните постижения в нашата драматургия — „Иван Шишман“ на Камен Зидаров, „Почивка в Арко Ирис“ на Димитър Димов, „Прокурорът“ на Георги Джагаров, които са едновременно и три отправни точки за българската драма и убедително говорят за силата и жизнеността на мястото на социалистическия реализъм. Владимир Каракашев вижда основната тема на българската драматургия (в годините след 9 септември) в героиката на народната борба, а най-значителните ѝ постижения в отразяването на дълбоките промени в обществения и политическия живот у нас, в оптимистическия патос и вярата в човека.

Статията „Високата цел на критиката“ на Богомил Нонев разглежда по-важните проблеми и явления в критиката след Априлския пленум и особено след известната реч на др. Тодор Живков на конференцията на софийската градска организация на ДКМС през 1969 г.

Авторът характеризира последните книги на П. Зарев, Е. Каранфилов, П. Данчев, Ст. Каролов, Сим. Султанов, Т. Жечев, Здр. Петров и други и посочва, че литературната критика става все по-конкретна, стреми се към по-точни идейно-художествени критерии. „Критиката — подчертава Б. Нонев — явно се стреми да преодолее своето изоставане от живота; тя сериозно се бори за високото идейно-художествено качество на литературата, противопоставя се на потока сиви, безлични книги. Достатъчни ли са тези усилия, за да издигнат на необходимото равнище съвременната критическа мисъл, това е друг въпрос, и няма защо да крием, че тук още много предстои да се прави. Бедата е не само в това, че рецензирането, оперативната критика, се намира предимно в ръцете на млади, още неутвърдили се критици, че периодическите издания

още не са станали тези средища на литературно-критическата мисъл, каквито трябва да бъдат, че доста бавно реагира критиката както на положителните, така и на отрицателните явления.“ Той вижда бедата в това, че „острите проблеми на съвременността не са намерили необходимото отражение“.

В броя са поместени и по-общии статии, които засягат проблеми и актуални въпроси от традицията и съвременното състояние на българската литература. Известният познавач на българската литература Д. Ф. Марков в статията „Дълг на учен, дълг на гражданин“ набелязва най-новите пътища на българистиката в Съветския съюз: „Ние изучаваме — пише той — историята на българската литература, но и самата тази история на много ни научи; тя потвърждаваше, в частност, основополагащия принцип на марксистко-ленинската естетика: литературното дело е част от общонародното дело, ярките полети на изкуството съпадат с периодите на революционната активност на масите. Приложена към историята на българската култура, на тази мисъл предстоеше да намери ярко потвърждение след 9 септември 1944 г.“

Проследявайки някои етапи на изследването на българската литература в СССР, Г. Ф. Марков отбелязва, че „някъде в средата на петдесетте години ни стана ясно, че от локалното изследване трябва да се отива към общото, да се открият в българската литература (а от това, което беше казано, е ясно според мен, че тя дава за това богат материал) общите закономерности за изграждането на социалистическия реализъм, характерни за европейския литературен процес като цяло“. Спирайки се на изследванията на съветските учени върху българската литература, той посочва, че сега те се характеризират с по-синтетичен принцип, търсят се обобщаващите характеристики и има явен стремеж за разглеждане на българската литература в общия поток на цялата социалистическа и световна литература. Марков посочва и някои най-нови съветски изследвания — на И. Шептунов, Н. Пономарьова, В. Злиднєв, Е. Шпилева, Вс. Андреев, В. Захаржевская и др., които допринасят за по-пълното опознаване на българската литература.

Статията на Ефрем Каранфилов „Живото наследство“ проследява живота на традицията в съвременната ни литература. Връщайки се към историята на нашата литература, към нейните върхове в лицето на Христо Ботев, Любен Каравелов, Иван Вазов, Георги Раковски, Добри Чинтулов, Петко Славейков, той търси началото на истински демократическите и революционни традиции в българската литература, които сега се развиват на нов етап.

Интересен мемоарен характер носят статиите на Людмил Стоянов „Русия в моя живот и работа“, на Георги Цанев „От Иван-царевич до „Тихият Дон“, на Христо Радевски „Русия, революцията, литературата“, както и на В. Лидин „Слово за приятелите“, на Г. Гулиа „Радвайки се на успехите“ и на Ю. Трифонов „Вечнозелено пътуване“, поместени под рубриците „Моята сестра — България“ и „Моята сестра — Русия“. Те се спират на събития, които са се превърнали в лична съдба, в творчески импулс за авторите, а едновременно с това говорят и за братските чувства между съветските народи и българския народ.

Анкетата „Социализъм — живот — литература“ дава пъстра картина на гледищата на българските писатели, които отговарят на въпросите на редакцията:

1. Как според вас влияе съвременната българска действителност върху литературата и в какви форми става сега въздействието на литературата върху живота?

2. Кои явления в българската литература през последните години ви се струват най-забележителни?

3. Какви са вашите най-близки творчески планове?

В нея участвуват писателите Д. Вълев, Д. Габе, Б. Глогински, В. Голев, И. Давидков, Ст. Даскалов, М. Исаев, К. Калчев, Г. Караславов, К. Колев, Л. Левчев, Е. Манов, А. Наковски, В. Попов, Н. Русев, С. Северняк, Г. Стоев, Н. Хайтов, К. Цачев, Д. Цончев, като всеки дава свой принос за обрисването на облика и достиженията на съвременната българска литература, за дълбоките ѝ връзки с борбите и стремежите на народа.

В рубриката „Пред новата книга“ се дава думата на писателите Е. Евтимов, П. Караангов, Е. Станев, Й. Радичков, Д. Жотев, Д. Асенов, които въвеждат читателите в своята творческа лаборатория, разказват как се е родил замисълът на отделно стихотворение, разказ или роман. Публикувани са и мемоарите на Веселин Андреев „Години партизански“, където запознава читателите с живота на партизанския отряд „Чавдар“, в редовете на който се е сражавал. В броя също така са поместени някои бележки и рецензии, както и пародии, подражания и епиграми на П. Незнакомов и В. Цонев.

Книжката на сп. „Вопросы литературы“, посветена на българската литература, отразява състоянието на нашата литература и представлява нова форма на сътрудничество и взаимодействие.

НОВА ФОРМА НА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Марин Жечев

Целият брой 12 от 1971 г. на съветското списание „Вопросы литературы“, орган на Съюза на съветските писатели и на Института за световна литература „Максим Горки“ към Академията на науките на СССР, е посветен на българската литература. Самият факт говори за големия интерес, за силата на връзките между нашите два народа, тръгнали по пътя на социалистическото и комунистическото строителство. Всеизвестно е вниманието, което се обръща на многонационалната съветска литература в България. За него говорят огромните тиражи на съветските книги, интересът на читателската публика у нас към постиженията на руската и особено на съветската литература.

В резултат на укрепването на дружбата и взаимните връзки между нашите страни напоследък все по-често в съветските вестници и списания се появяват имена на наши прозаисти, поети, литературни и театрални критици, които не само поднасят плодовете на своето творчество, но и споделят мнението си по животрептящите въпроси на литературния и идеологическия живот. Сега обаче съветският читател има в ръцете си отделна книжка от „тежкото“ теоретично списание, посветена изцяло на проблемите и най-значителните явления в литературата на съвременна България, може да проследи тенденциите на нейното развитие, да си състави по-пълна представа за литературно-критическата мисъл в България.

Целта, която си поставя редакцията на списанието — в съвместен разговор на съветски и български поети, белетристи, критици, литературоведи, журналисти да се осветят основните тенденции и закономерности в развитието на българската литература през последните години, да се разкрие своеобразието и неповторимостта на нейния облик в кръга на социалистическите литератури, да се уловят новите моменти в изявата на българските творци, — е постигната. Свободно оперирайки с възможностите, които списанието дава, в броя са привлечени да участвуват много български и съветски писатели, които се спират на отделни страни от литературния живот, на дружеските връзки между двете страни.

Давайки зелена улица на тази инициатива, първият секретар на Съюза на съветските писатели Георгий Марков отбелязва: „Появяването на таква броеве е закономерно. Те отразяват укрепващите от година на година връзки между литературите на социалистическите страни, многостранните и плодотворни контакти между нас. Разглеждайки този брой от списанието, зачитайки се в неговите рубрики, отново и отново мислиш за нашата дружба, която, както вече посочих, има вековни традиции.“